

Spis treści

Słowo wstępne	23
Kilka słów o drugim wydaniu	25
Rozdział I, Dzieje parafii i kościoła we Wierzchu	27
1. Czasy najdawniejsze	27
1.1. Słowianie na ziemi głogóweckiej	27
1.2. Ziemia pogranicza – kościelna przynależność do diecezji ratisbońskiej, praskiej i wrocławskiej	27
1.3. Niemcy mile widziani	29
1.4. Gród obronny w Mionowie	29
2. Początki parafii w Mionowie	29
2.1. Dar księcia Kazimierza	29
2.2. Dokument z 1217 r.	30
2.3. Dokumenty z 1371 i 1419 r.	31
2.4. Ks. J. Chrzęszcz o kościele w Mionowie	31
3. Śląsk na 200 lat pod Koroną Czeską (1335–1526)	32
3.1. Ciężkie czasy wojen husyckich (1420–1435)	32
3.2. Czasy Marcina Lutra	33
4. Śląsk prowincją Austrii	33
4.1. Zamek we Wierzchu	33
4.2. Kościół we Wierzchu	34
4.3. „Wspaniały okaz średniowiecznej sztuki odlewniczej”	34
4.4. Kolejni panowie na Wierzchu – Georg i Caspar Strzelowie	39
5. Tragedia: wojna trzydziestoletnia (1618–1648) – Szwedzi plądrują ziemię głogówecką ...	39
6. Powrót do wiary katolickiej – opis kościoła	40
7. Sobór trydencki (1545–1563) odpowiedzią na błędy Lutra i początek niezbędnych reform ..	40
8. Wizytacja dziekana Lorenza Joannston-Namsla w parafii Wierzch w roku 1679	40
9. Wizytacja Arcydiakona Kolegiaty św. Krzyża w Opolu	41
10. Ograniczanie wolności mieszkańców	42
11. Parafia Wierzch bez proboszcza, pod opieką Głogówka	43
12. Problem z duszpasterską opieką Browieńca	43
13. Kościółek pątniczy Maria Hilf w wierzchowskiej parafii	44
14. „Księga bialskiego dekanatu” z 1674 r.	45
15. Ks. Gregor Wilczek	45
15.1. Dochody proboszcza	45
16. Ks. Joannes Franciscus Gardila (1697)	46
17. „Księga bialskiego dekanatu” z 1719 r. o parafii Wierzch	46
17.1. Inwentarz	46
17.2. Nazwiska gospodarzy z Wierzchu z 1719 r.	47
17.3. Wykaz gospodarzy z Mochowa	48
17.4. Wykaz gospodarzy z Dzierżysławic	49
17.5. Wykaz gospodarzy z Błężowic	49

18. Spis mieszkańców Wierzchu z 1723 r. według „karolińskiego spisu podatkowego” (Karolinisches Steuerekataster)	50
19. Ks. prałat Bartholomaeus Bednarz (1723–1726)	51
20. Ks. prałat Graf von Schwabenheim	51
21. Spis gospodarzy z Wierzchu z 1730 r.	52
22. Spis gospodarzy z Wierzchu z 1747 r.	52
23. Ks. Gregorius Franciscus Nawa (1733–1747)	52
24. Dzwony z lat 1505, 1651 i 1747.	53
25. Śląsk staje się prowincją pruską	53
26. Ks. Joannes Suchan (1747–1786)	53
26.1. Spór o kościółek na Glinaniej Górze	54
27. Ks. Michael Gallus (1786–1806)	57
27.1. Wikarzy ks. Gallusa (według ks. Müllera)	59
28. Nieszczęście w Raclawicach i na polach.	59
29. Wykupienie wolności (1799–1812)	60
29.1. Utrata wolności.	60
29.2. Epokowe wydarzenie – zniesienie pańszczyzny	60
29.3. Nazwiska osób z Wierzchu na dokumencie wykupu z 1812 r.	60
30. Ks. Josephus Müller (1806–1822) – zasłużony proboszcz i autor kroniki	61
30.1. Wojska okupacyjne we Wierzchu	63
30.2. Francuzi we Wierzchu.	64
30.3. Radość ze zwycięstwa wyrażona modlitwą i pieśnią	65
30.4. Niezwykły celebrians odpustu w 1808 r.	67
30.5. Pożar plebanii, szkoły i 5 gospodarstw.	67
30.6. Starosta chce przenieść plebanię do pustego zamku	68
30.7. Wikarzy ks. Müllera.	69
30.8. Nowy obraz w ołtarzu głównym	70
30.9. Rezygnacja i śmierć ks. Müllera.	71
31. Ks. Michael Gitzler (1822–1843)	71
31.1. Inwentarz parafii.	71
31.2. Proboszcz wzorowym gospodarzem.	72
31.3. Inwestycje ks. Gitzlera	73
31.4. Poświęcenie kaplicy w Błazejowicach, dzwonu w Wilkowie i rozbudowa szkoły parafialnej.	74
31.5. Szczególny pogrzeb 5 września 1830 r.	74
31.6. Niespodziewana śmierć wierzchowskiego neoprezbitera	75
31.7. Epidemia cholery na Śląsku (1830).	75
31.8. Śmierć ks. Gitzlera i ks. wikary Carl Schebera	75
32. Ks. Joannes Rinke (1844–1851)	75
33. Ks. Laurentius Massors (1851–1872)	76
33.1. Straszne skutki pożaru z 16 października 1851 r.	77
33.2. Dobrodziej ks. J. Chrzęszcza	78

34. Ojcowie paulini z Mochowa parafianami Wierzchu	79
34.1. Fundacja opolskiego księcia	79
34.2. Husyci zabijają zakonników oraz palą kościół i klasztor.	80
34.3. Odbudowa kościoła i klasztoru	80
34.4. Potrzeba niemieckojęzycznych zakonników	81
34.5. Paulini muszą opuścić kościół i klasztor – czasy sekularyzacji	81
34.6. Hrabia odzyskuje kościół i klasztor	82
34.7. Z klasztoru szpital i kuchnia dla ubogich.	82
34.8. Klasztor ośrodkiem rekolekcyjnym i wypoczynkowym	82
34.9. Biskup F. Jop chce mieć paulinów w diecezji	82
35. Historia obrazu Matki Boskiej z Częstochowy w Mochowie-Paulinach	83
35.1. Paulini na Łąkach Mariańskich otrzymują obraz z Częstochowy	83
35.2. Kościół spalony. Co stało się z obrazem Matki Boskiej?	84
35.3. „Cudowny obraz” znajduje schronienie we Wierzchu	84
35.4. Zapisy w inwentarzu ks. proboszcza Gitzlera	85
35.5. Obraz ma wrócić do Mochowa	86
35.6. Wstępne badania obrazu dotyczące czasu powstania i stanu technicznego.	86
35.7. Rozwiązanie zagadki?	88
35.8. Zmarnowana okazja	88
36. Cudowny obraz Czarnej Madonny z Jasnej Góry w Mochowie.	88
36.1. Król Polski z małżonką i dworem w Głogówku	88
37. Błażejowice, Dzierżysławice, Leśnik, Mochów opuszczają parafię Wierzch	89
37.1. Mochów-Wiese Pauliner parafią	89
37.2. Sprzeciw ks. Laurentiusa Massorsa	89
38. Wykupienie (Ablösung) dziesięciny 1867 r. przez parafian z Wierzchu	90
38.1. Spis gospodarzy Wierzchu z roku wykupu, czyli 1867:	90
39. Wierzchowanie na targu w Głogówku w relacji ks. Chrzászcza z 1869 r.	91
40. Ks. Robert Engel (1872–1894)	92
40.1. Działalność administracyjno-gospodarcza	92
40.2. Starania o relikwie św. Wawrzyńca.	92
40.3. Ciekawostki z inwentarza z 1872 r.	93
40.4. Budynki i rola farska	94
40.5. Fundacje religijne	94
40.6. „Polityczno-patriotyczna” działalność ks. R. Engela	96
40.7. Śmierć proboszcza i jego matki	97
41. Opis starego kościoła	97
41.1. Gruftkapelle – kaplica Matki Boskiej	98
41.2. Wygląd kościoła przed rozbiórką	98
42. Budowa nowego kościoła (1899–1900)	99
42.1. Ks. proboszcz Bernhard Gorke (1894–1904)	99
42.2. Pierwszy projekt.	99

42.3. Wybór wybitnego architekta	99
42.4. Nowy projekt i kosztorys	100
42.5. Prace przygotowawcze i rozbiórkowe	101
42.6. Kto pracował i za ile	101
42.7. Tajemnice kamienia węgielnego	102
42.8. Bogactwo materiałów budowlanych	104
42.9. Ogromne poświęcenie parafian	105
42.10. Ciekawostki z zachowanych rachunków	107
42.11. Remont wieży (1899)	107
42.12. Zegary	109
42.13. Rok Jubileuszowy 1900 i przygotowania do konsekracji	109
42.14. Witraże	109
42.15. Prace malarskie i poświęcenie dzwonów	110
42.16. Końcowe inwestycje	110
42.17. Konsekracja świątyni – 14 listopada 1900 r.	111
42.18. Prace końcowe	112
42.19. Stare i nowe organy	112
42.20. Opis nowo wybudowanego kościoła	113
42.21. Choroba i śmierć ks. proboszcza Gorkego	114
42.22. Zestawienie dochodów i rozchodów w czasie budowy kościoła	116
42.23. Spis ofiarodawców z Wierzchu	116
42.24. Wierzchowski „cud”	122
42.25. Szosa do Prudnika tylko przez Białą	122
43. Ks. Hermann Viebig (1905–1931)	123
43.1. Działalność duszpasterska ks. H. Viebiga	123
43.2. Remont plebanii i budynków gospodarczych (1909–1910)	124
43.3. I wojna światowa (1914–1918)	125
43.4. Trudny, niespokojny i bolesny czas powstań i plebiscytu (1919–1922)	125
43.5. Przygotowanie dzieci do spowiedzi i I Komunii św.	125
43.6. Światowy kryzys gospodarczy	126
43.7. Elektryfikacja (1922)	127
43.8. Golczowice i Czartowice odłączone od parafii Wierch	127
43.9. Ciekawa relacja z egzaminu w dwu językach	128
43.10. Rezygnacja, choroba, jubileusz i śmierć ks. proboszcza Viebiga	128
44. Ks. Marian Przechowski (1931–1964)	128
44.1. Przedsięwzięcia gospodarcze	129
44.2. Zrzeczenie się obowiązku patronackiego	130
44.3. „Afera” z organistą	130
44.4. Dane z protokołu wizytacji dziekańskiej z 4 grudnia 1933 r.	131
44.5. Pielgrzymowanie	131
44.6. Współpracownicy ks. proboszcza Przechowskiego	132
44.7. Konflikty na tle języka	132
44.8. Wierch – centrum polskich działaczy	132

44.9. Ks. Przechowski między „młotem i kowadłem”	133
44.10. Kardynał A. Bertram a język w duszpasterstwie	134
44.11. Proboszcz na „dywaniku” u prezydenta Rejencji w Opolu	135
44.12. Biskup katowicki wobec polskich bojówek	135
44.13. Władza hitlerowska żąda zakazu polskich nabożeństw	136
44.14. Parafia Wierzch odłączona od dekanatu Biała	136
44.15. Przedsięwzięcia budowlane (1935–1944)	136
44.16. Budowa salki parafialnej	137
44.17. Trudne lata 1939–1946	137
44.18. Nakaz usunięcia polskich napisów	137
44.19. Dzwony na armaty	138
44.20. Szczyt pychy hitlerowskiej władzy	138
44.21. Msza św. dla polskich robotników przymusowych	139
45. Tragiczne dni i tygodnie wojny i „frontu” – marzec 1945 r.	139
45.1. „Ostatnie rezerwy”	139
45.2. Wiara w ocalenie – Wunderwaffe	140
45.3. We Wierzchu szpital dla rannych i chorych koni	140
45.4. Sowiecka ofensywa – Wierzch w środku kotła	140
45.5. Tragedia generała Kossmali	141
45.6. „Cudowne” ocalenie w uroczystość św. Józefa	142
45.7. Zbrodnia wojenna sowieckich żołnierzy	142
45.8. Czerwona Armia „wyzwała” – wygnanie	142
45.9. Po powrocie z wygnania	143
45.10. Los deportowanych do Związku Radzieckiego	144
45.11. Odkrycie w parafialnym archiwum	145
46. „Jesteśmy w Polsce Ludowej”	145
46.1. Repatrianci we Wierzchu – dobry czyn repatrianckiego księdza	145
46.2. Terror Milicji Obywatelskiej – niepewność jutra	148
46.3. „Najboleśniejszy okres w moim życiu”	149
46.4. Powrót języka polskiego do kościoła	150
46.5. Weryfikacja – los repatriantów	150
46.6. Naprawienie szkód wojennych na kościele	151
46.7. Tylko jeden rok nauki religii w szkole	151
46.8. Nowe dzwony od protestantów	152
46.9. Restrykcje wobec mieszkańców	153
47. Władza ludowa nie lubi Kościoła	153
47.1. Kardynał S. Wyszyński więziony w klasztorze Prudniku-Lesie	154
48. Koniec ery stalinowskiej (1956 r.)	154
48.1. Pierwsze prymicie po pół wieku	154
48.2. Nauka religii znowu w szkole	155
49. Choroba ks. Przechowskiego	156
49.1. Nareszcie wikary we Wierzchu	156

49.2. Walka wikarego z władzami oświaty	157
49.3. Kościół, probostwo i budynki gospodarcze nie są „poniemieckie”	157
49.4. Odpowiedź władzy ludowej – komornik w plebanii	158
49.5. Figura, ołtarz i nabożeństwa do Matki Boskiej Fatimskiej.....	159
49.6. Bilans dokonań ks. Maruski	159
50. Ks. Józef Koszela (1963–1968)	161
50.1. Prymicje ks. Bernarda Schirmeisena.	161
50.2. Tydzień Miłosierdzia 1963	161
50.3. Nowy grabarz i dokończenie salki katechetycznej	161
50.4. Kopia Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej w parafii 5–6 V 1965 r.	161
50.5. Złoty jubileusz kapłański ks. M. Przechowskiego	162
50.6. Odejście do „domu Ojca” ks. M. Przechowskiego	162
50.7. Sobór Watykański II – „rewolucja” w liturgii	163
50.8. Wizytacja bpa Wacława Wyciska 1968 r.	163
50.9. Pierwsza Komunia św. przy zamkniętych drzwiach kościoła.	163
50.10. Przedwczesna śmierć ks. proboszcza Koszeli.	164
51. Ks. Benedykt Sossna (1968–2007)	164
51.1. Nauka religii w nowych warunkach	164
51.2. Nowa władza komunistyczna w Warszawie. E. Gierek I sekretarzem PZPR.....	165
51.3. Pierwsze w historii parafii święcenia kapłańskie	165
51.4. Wizytacja ks. bpa Antoniego Adamiuka	165
51.5. Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej i gospodarczej w 1979 r.....	166
51.6. Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej i gospodarczej w 1980 r.....	166
51.7. Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej i gospodarczej w latach 1981–1982.....	167
51.8. Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej i gospodarczej w latach 1983–1984	167
51.9. Wizytacja ks. bpa Alfonsa Nossola (13 V 1987)	167
51.10. Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej i gospodarczej w latach 1987–1988	168
51.11. Socjalistyczna bieda i stan wojenny	168
51.12. W parafii Wierzech są Niemcy! Błogosławiony rok 1989	169
51.13. Pierwsza dwujęzyczna Msza św.....	169
51.14. Z protokołu wizytacji dziekańskiej za rok 1995	170
51.15. Wizytacja ks. bpa Jana Kopca (9 IV 1997)	170
51.16. Setna rocznica poświęcenia kościoła (1900–2000)	170
51.17. Druga wizytacja ks. bpa Jana Kopca (8 IV 2003).....	171
51.18. Remont wieży kościoła	171
51.19. Emerytura, śmierć i pogrzeb ks. Sossny	173
52. Ks. Józef Bensz	173
52.1. Wdzięczna pamięć o poprzedniku	173
52.2. Fara, podwórko i ogród przyjazne dla starych i młodych	173
52.3. Procesje i pielgrzymki	173
52.4. Wybory Parafialnej Rady Duszpasterskiej 2010 i 2015	174
52.5. Ruch szensztacki we Wierzych	174
52.6. Apostolstwo dobrych mediów	175

52.7. Jubileusz długoletniego organisty	175
52.8. Troska proboszcza o „kościół z cegiel”	176
52.9. Wizytacja ks. bpa Pawła Stobrawy (25 III 2009)	176
52.10. Remont plebanii (2007–2012)	177
52.11. Starania o odzyskanie 15 ha roli	177
52.12. Po długiej przerwie znowu powołanie zakonne	178
52.13. Peregrynacja relikwii bł. Karoliny Kozkówny i apel o pamięć naszych męczenniczek	178
52.14 Parafia w latach 2015/2016	178
Rozdział II, Portrety naszych duszpasterzy	180
1. Sebastian – kapelan księcia (1207)	180
2. Ks. proboszcz Mroczo	180
3. Ks. proboszcz Nicolaus Stral	180
4. Proboszcz Michael Dudek (1543–1547)	180
5. Proboszcz Gregor, Ignacy Wilczek (1653)	180
6. Ks. proboszcz Joannes Franciscus Gardila (1697)	181
7. Ks. proboszcz Bartholomaeus Bednarz (1723–1726)	181
8. Ks. prałat dziekan Graf von Schwabenheim (1726–1733)	181
9. Ks. proboszcz Gregorius Franciscus Nawa (1733–1747)	182
10. Ks. proboszcz Johannes Suchan (1747–1786)	182
11. Ks. proboszcz Michael Gallus (1786–1806)	183
12. Ks. proboszcz Joseph Valentin Müller (1806–1822)	183
13. Ks. proboszcz Michael Gitzler (1822–1843)	184
14. Ks. proboszcz Johannes Rinke (1844–1851)	184
15. Ks. proboszcz Laurentius Massors (1851–1872)	184
16. Ks. proboszcz Robert Engel (1872–1894)	186
17. Ks. proboszcz Bernhard Gorke (1894–1904)	188
18. Ks. proboszcz Hermann Viebig (1905–1931)	188
19. Ks. radca Marian Przechowski (1931–1964)	189
19.1. Ks. wikary Lothar Maruska (1959–1963)	191
20. Ks. proboszcz Józef Koszela (1963–1968)	191
21. Ks. proboszcz Benedykt Sossna (1968–2007)	192
22. Ks. proboszcz Józef Bensz (2007–)	193
Rozdział III, Kapłani, zakonnice i niektóre osoby świeckie pochodzący z Wierzchu	194
1. Ks. Thomas Grabisch	194
2. Ks. Jan Chrzyszcz	194
3. Ks. Carl Chrzyszcz	195
4. O. Alfons Rogosch	195
5. O. Wilhelm Rogosch	196
6. O. Seraphinus Rogosch	199
7. Przedziwne koleje życia ks. dr Antoniego Gorek z wieloma zagadkami 1879–1960	199
8. Ks. prob. Henryk Wycisk	200
9. Ks. Bernard Schirmeisen	201

10. Ks. Andrzej Glombica	202
11. Kleryk Boleslaus Larisch	202
1. S. Gertraud (Albine Rogosch), Zgromadzenie Sióstr Szkolnych de Notre Dame ..	202
2. S. Ulrika (Maria Grelich), boromeuszka	203
3. S. Nicea (Maria Jersch), boromeuszka	203
4. S. Bernadette (Agnes Schirmeisen), Zgromadzenie Córek Bożej Miłości (Töchter der Göttlichen Liebe, Wiedeń)	204
5. S. Beata (Julianna Pelka), boromeuszka	204
6. S. Romualda (Maria Apostel), boromeuszka	205
1. Franz Strzoda (1857–1922)	205
2. Jan Strzoda	207
3. Rodzina Schirmeisen	207
Rozdział IV, Troska o przekaz prawd wiary	209
1. Nasi przodkowie nie byli analfabetami religijnymi	209
2. Nauka religii, czyli katechizacja	209
3. Usuwanie nauczania religii ze szkół	210
4. Budowa salki parafialnej	210
5. Religia po 1945 r.	211
6. Koniec ery stalinowskiej (1956) – powrót religii do szkoły	211
7. Nauka religii w Mionowie i Wilkowie od 1970 r.	211
Rozdział V, Dzieje zamku i majątku we Wierzchu	212
1. Początki	212
2. Spadkobiercy kapelana Sebastiana	212
3. Opustoszały zamek niszczeje	212
4. Heinrich von Erdmannsdorf, Theresie Schlupka i Rodzina Dams	213
Rozdział VI, Historia szkoły we Wierzchu	215
1. Troska władz kościelnych o oświatę	215
2. Pierwsze wiadomości o szkole	215
3. Dwaj nauczyciele z XVII w. oraz ich dochody	215
4. Szkolnictwo w czasach pruskich	216
5. Pożar szkoły i odbudowa	217
6. Wspomnienia ks. J. Chrzęszcza o szkole	217
7. Wynagrodzenie nauczyciela jako organisty i kościelnego	218
8. Czas zajęć nauczyciela jako organisty i kościelnego	218
9. Remonty szkoły i mieszkań dla nauczycieli (1906–1929)	219
10. Koniec szkoły parafialnej we Wierzchu	220
11. Budowa nowej szkoły we Wierzchu	221
12. Przedszkole	221
13. Statystyka szkolna	222
14. Ciekawe wiadomości o wizytacjach szkolnych 1852–1887	222
15. Polska szkoła prywatna	223
16. Szkoła szpitalem polowym	224

17. Spis nauczycieli w szkole we Wierzchu w latach 1679–1944	224
18. Początki polskiej szkoły po 1945 r. i jej pierwszy kierownik	225
19. Kronika szkoły w Wierzchu odtworzona na podstawie protokołów rad pedagogicznych z lat 1949–1957 i 1961–1994	225
20. Szkoły Przysposobienia Rolniczego we Wierzchu	229
Rozdział VII, Rok kościelny w parafii Wierzch dawniej i dziś	230
1. Odwiedziny nauczyciela	230
2. Od Adwentu do Wielkanocy dawniej i obecnie	230
3. Zwyczaje związane z prośbą o błogosławieństwo w pracy i w „chlewie” oraz o urodzaje ..	232
4. Procesje	233
5. Oktawa na cześć św. Jana Nepomucena	233
6. Pielgrzymki	233
7. Zwyczaje związane z narodzinami dziecka i chrztem	235
8. I Komunia św. w 1930 r.	235
9. Wesele	236
10. Z ogłoszeń parafialnych – ostrzeżenie dla młodych pań	237
11. Odpust w święto patronalne ku czci św. Wawrzyńca w 1929 r.	237
12. Podziękowanie za żniwa – żniwniak (Erntedankfest)	237
13. Parafianie dbają o wyżywienie kleryków seminarium duchownego	238
14. Kiermasz – rocznica poświęcenia kościoła	238
16. Pamięć o zmarłych	239
Rozdział VIII, Bractwa, stowarzyszenia, związki	241
1. Ks. proboszcz R. Engel założycielem wielu stowarzyszeń	241
2. Bractwo Najświętszego Serca Pana Jezusa	241
3. Stowarzyszenie Matek Chrześcijańskich	242
4. Apostolstwo Modlitwy	242
5. III Zakon św. Franciszka z Asyżu	242
6. Stowarzyszenie Żywego Różańca	242
7. Bractwo dla abstynencji od napojów alkoholowych	243
8. Papieskie Dzieło Rozkrzewienia Wiary i Misyjne Stowarzyszenie św. Franciszka Ksawerego	243
9. Papieskie Dzieło Dzieciątka Jezus	243
10. Kongregacja Mariańska Dziewcząt pw. Maryi Dziewicy Niepokalnej i pod patronatem św. Agnieszki	243
11. Stowarzyszenie Borromäus-Verein. Ludowa Biblioteka Parafialna (1932)	244
12. Stowarzyszenie Aniołów Stróżów dla Diaspory	246
13. Czciele Matki Boskiej z Lourdes i Fatimy (1959–1960)	246
14. Caritas parafialny (1929–1948)	247
15. Bonifatius Verein dla diaspory – bez powodzenia	248
16. Kriegerverein	248
17. Polskie towarzystwa	248
18. Organiści i chór parafialny	249
19. Szesnastu rozśpiewanych mężczyzn, czyli chór męski Ibykus	249

20. Ilość członków stowarzyszeń do 1919 r.	250
21. Straż Pożarna	250
22. Ważne osoby i instytucje przed i po 1945 r.	252
Rozdział IX, Język polski i niemiecki w kościele i poza nim	254
1. Lud pogranicza.	254
2. Pierwsze niemieckie wsie	254
3. Czeski językiem urzędowym	254
4. Paulini z Mochowa proszą o niemieckojęzycznego zakonnika	255
5. Ks. J. Chrząszcz o języku niemieckim sołtysa i języku polskim w szkole w 1869 r.	255
6. „Językowe wspomnienia” ks. Chrząszcza z 1870 r.	255
7. Władze pruskie a nauka w języku polskim	255
8. Ks. Robert Engel (1872–1894) gorliwy obrońca języka polskiego	256
9. Sprawy języka w parafii Wierzch według spisu ludności w 1910 r.	256
10. Język ojczysty w Prudnickim według spisów 1910–1933	257
11. Protest parafian przeciw kazaniu w języku niemieckim	257
12. Dwujęzyczne przygotowanie do sakramentów św.	257
13. Konwencja genewska (1922–1937)	259
14. Dziekan egzaminuje w obu językach	259
15. I Komunia św. w 1928 i 1930 r.	259
16. Problemy językowe w latach 1931–1940	259
17. Troska kard. Bertrama o zachowanie języka polskiego	260
18. Polskie czasopismo z Opola w obronie języka polskiego	260
19. Naciski władz nazistowskich wobec języka polskiego	261
20. Generalna zmiana nastrojów. Odprawianie w języku polskim staje się niemożliwe ..	262
21. Biskup katowicki wobec nabożeństw w języku niemieckim.	
Kardynał Bertram o nabożeństwach w języku polskim	263
22. Msza św. dla polskich jeńców i robotników przymusowych	264
23. Rok 1945 – ostateczny koniec dwujęzyczności	265
24. Rok 1989 – nowe szanse	265
25. Zmiany nazwisk	265
Rozdział X, Mniejszość polska	267
1. Trudne sprawy narodowościowe.	267
1.1. Bismarck wrogiem języka polskiego w Rzeszy	267
1.2. Franz Strzoda posłem do Reichstagu w Berlinie	267
1.3. Propolskie skupiska na terenie parafii i okolicy	267
1.4. „Wojna śląsko-polsko-niemiecka” 1918–1922	268
1.5. Rok 1918.	268
1.6. Rok 1919	269
1.7. Pierwsze powstanie śląskie	269
1.8. Rok 1920.	270
1.9. Drugie powstanie śląskie.	270
1.10. Rok 1921	270
1.11. Wspomnienie polskiego patrioty	271

1.12. Graf Oppersdorff agituje za Polską	272
1.13. Rodacy spoza Śląska głosują także	272
1.14. Plebiscyt z 20 marca 1921 r.	273
1.15. Trzecie powstanie śląskie	274
1.16. Rok 1922 – powrót do normalności	274
2. Działalność wierzchowskich Polaków po upadku powstania	275
2.1. Polska szkoła w Mionowie – Wierzchu	275
2.2. Działalność kulturalno-patriotyczna mniejszości polskiej	276
3. Działacze polscy z parafii Wierzch	277
4. Planowane wysiedlenia propolskich rodzin	280
Rozdział XI, Mniejszość niemiecka	281
1. Władza ludowa nie uznaje mniejszości narodowych	281
2. Szok	281
3. Kim są mieszkańcy parafii? Polakami czy Niemcami?	281
4. Pomnik poległych	282
5. Willa „Anna” – ośrodkiem DFK (Deutscher Freundschaftskreis)	283
Rozdział XII, Ciekawostki z ogłoszeń parafialnych	284
1. Życie parafialne	284
1.1. Ślub w roku 1796 r.	284
1.2. Misje ludowe w 1889 r.	284
1.3. Wynagrodzenie ministrantów	284
1.4. Rocznica urodzin cesarza	284
1.5. Nabożeństwa ślubowane	285
1.6. Porządek nabożeństw w latach 1927–1928	285
1.7. Rok 1929	285
1.8. Wybory i pielgrzymki do Prudnika i Cukmantlu	286
1.9. Różne ogłoszenia	286
1.10. Przekaz parafii w 1931 r.	286
2. Wyjątki z ogłoszeń ks. M. Przechowskiego	287
2.1. Boże Ciało w 1931 r.	287
2.2. Pielgrzymka do Ceckmątlu (Złatych Hor) środa 24 czerwca 1931 r.	287
2.3. Ostrzeżenia dla dziewcząt i gospodarzy	287
2.4. Odpust Porcjunkuli	287
2.5. Przedstawienie teatralne	288
2.6. Rada parafialna wobec sprawy J. Kuscha	288
2.7. Roraty 1931 i kołęda 1931/1932	288
2.8. Musi być porządek – zakończenie roku 1931	288
2.9. Hrabia Tiele-Winckler pozbywa się obowiązków patronackich	288
2.10. Tekst ogłoszeń z 1935 r. pisany po polsku i zatrudnienie grabarza	289
2.11. Wybory Rady Parafialnej	289
2.12. Przebudowa stajni na salkę parafialną (1938 r.)	290
2.13. 85-letni kardynał A. Bertram we Wierzchu	290

2.14. Wyjątkowe pozwolenie dla ks. Zająca i sprawa kołędzy.....	290
2.15. Porządek adoracji w 1946 r.	291
2.16. Złoty jubileusz ks. Wiebiga i wiadomość o jego śmierci	291
2.17. Ponowne ostrzeżenia	291
2.18. Misje parafialne 28.8.1949–4.9.1949	292
2.19. Ostre ostrzeżenie dla stojących przed kościołem podczas nabożeństw.	292
2.20. Figura Matki Boskiej Fatimskiej i biskup na odpuszcie	292
2.21. Choroba ks. radcy i jego apel dotyczący imion chrześcijańskich.....	292
2.22. Duszpasterska aktywność ks. wikarego Maruski w latach 1961–1962	293
2.23. Inwestycje w 1962 r. – budowa ogrzewania	293
2.24. Ks. Lothar Maruska odchodzi, a przychodzi ks. Koszela	293
2.25. Tydzień Miłosierdzia 1963 r. i wybór nowego grabarza	293
2.26. Komornik na farze.....	294
2.27. Dokończenie salki katechetycznej w 1965 r.	294
2.28. Złoty jubileusz kapłański ks. Przechowskiego	295
2.29. Drugie Nawiedzenie Cudownego Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej, 30 lat po pierwszym przyjęciu Obrazu w 1965 r.....	295
Rozdział XIII, Sądownictwo w dawnych czasach.....	296
1. Wygoda! Sąd na miejscu. Sołtys z władzą sądowniczą!.....	296
2. Dreiding – potrójny sąd	296
3. Sąd wiejski.	296
4. Nazwiska członków sądu wiejskiego we Wierzchu i Mionowie.....	296
Rozdział XIV, Cmentarz.....	298
1. Cmentarz dla siedem wiosek i jego powiększenie	298
2. Budowa kaplicy cmentarnej.....	299
3. Studnia na cmentarzu	299
4. Regulamin cmentarny	299
5. „Las” krzyży	300
Rozdział XV, Ofiary wojen	301
1. Ofiary wojen	301
1.1. Polegli z Wierzchu 1914–1918	301
1.2. Polegli i ofiary II wojny światowej (1939–1945/1947).....	303
1.3. Ofiary rozstrzałań i niewybuchów w 1945 r.....	310
1.4. Deportowani w 1945 r. przez władze sowieckie	310
1.5. Lotnicy amerykańscy.....	311
1.6. Odsłonięcie tablicy Pamięci Ofiar Oświęcimskiego Marszu Śmierci na ścianie kaplicy cmentarnej	311
1.7. Pomnik poległych 1939–1945/1947 z Wierzchu i Mionowa	312
2. Groby żołnierzy niemieckich na cmentarzu we Wierzchu.....	313
2.1. Świadkowie pochowania poległych	313
2.2. Trud troski o groby poległych	313
2.3. Decyzja o ekshumacji poległych	314

2.4. Lista imienna poległych lub zamordowanych żołnierzy	314
2.5. Krzyż i tablice na masowym grobie (2012 r.)	316
Rozdział XVI, Kaplice i krzyże przydrożne	317
1. Kaplice	317
1.1. Kaplica–dzwonnica w Błajejowicach	317
1.2. Pierwsza kaplica we Wierzchu	317
2. Krzyże	317
2.1. Fundatorzy krzyży z Wierzchu w latach 1861–1911	317
3. Dokumentacja fotograficzna i opisowa – zobacz Aneks: „Kapliczki i krzyże Wierzchu” ..	318
Rozdział XVII, Podania i legendy	319
1. O próbie wykradania obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej	319
2. O Janie z Wierzchu, który dostał misję pojednania.	320
3. Legenda o zawiedzionej miłości	322
4. Legenda o zamku we Wierzchu.	322
5. O tańczących córkach wodnika.	323
6. Czarne ciele.	324
7. Wodnik żyjący pod młyńskim mostem.	324
8. O tym, jak topielica chrzcila dziecko w stawie	324
9. Relacja ks. proboszcza Müllera o dziwnym krzaku czarnego bzu.	325
Rozdział XVIII, Rola farska, ogród i łąki.	326
1. Jak to dawniej było z farską rolą	326
2. Dzierżawcy farskiej roli	328
3. Parafia nabywa 24 morgi ziemi w Błajejowicach	328
4. Długa lista kolejnych dzierżawców	328
5. Problemy z dzierżawcami po 1945 r.	329
6. Państwo odbiera parafii rolę	329
7. Przypomnienie, że farska rola jest dalej własnością parafii	330
Rozdział XIX, Wierzch jako jednostka społeczno-gospodarcza dawniej	331
1. Sołtysi	331
2. Spis rzemieślników przed 1945 r.	331
3. Ważny wiejski zwiastun	332
4. Ilość gospodarstw	332
5. Karczmy.	332
6. Sklepy	332
7. Sparkasse.	332
Rozdział XX, Wierzch jako jednostka społeczno-gospodarcza po 1945 r.	332
1. Początek „dyktatury proletariatu”	333
2. Szkic wioski Wierzch	333
3. Spis mieszkańców Wierzchu z lat 60-tych.	334
4. Stan wojenny	335
5. Zwycięstwo demokracji	336

6. Związek Śląskich Rolników	336
7. Związek Śląskich Kobiet	336
8. Dwujęzyczne tablice miejscowości	336
Rozdział XXI, Wierzch – Deutsch Müllmen Roku Pańskiego 2016	337
1. Firmy	338
2. Stowarzyszenia i Związki	338
3. Budynek szkolny bez uczniów	338
4. Izba Pamięci – Heimatstube	338
Rozdział XXII, Historia Mionowa	339
1. Wioska o wielu nazwach	339
2. Pochodzenie nazwy	340
3. Układ wioski	340
4. Dokument założenia Mionowa	340
5. Najstarsze wspomnienia o Mionowie	340
6. Lokalizacja kościoła drewnianego	341
7. W środku wioski znajduje się kaplica	342
8. „Księga bialskiego dekanatu” z 1719 r. o daninach dla proboszcza z wioski Mionów (Milowac)	343
9. Spis mieszkańców Mionowa w „karolińskim spisie podatkowym” z 1723 r.	343
10. Mieszkańcy Mionowa wykupują sobie wolność (1805)	343
11. Lista mieszkańców Mionowa z 1812 r.	344
12. Spis gospodarzy z okazji wykupienia dziesięciny w 1867 r.	345
13. Lista ofiarodawców Mionowa na budowę kościoła we Wierzchu (w markach)	346
14. Lista ofiarodawców Czartowic na budowę kościoła we Wierzchu	347
15. Ważne i ciekawe osoby z Mionowa	348
15.1. Ks. dziekan Constantin Dziadek (1837–1903)	348
15.2. Ks. Johannes Dziadek (1842–1903)	348
15.3. Ks. Johannes Chrząszcz (1857–1928)	349
15.4. Siostry zakonne, które wstąpiły do Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza w Trzebnicy	351
15.4.1. S. Czesława (Joanna Soloch)	351
15.4.2. S. Eleonora (Julianna Dominik)	352
15.4.3. S. Mamberta (Theresia Wioska)	352
15.4.4. S. Kalista (Paulina Daniel)	352
15.4.5. S. Clementia (Franciszka Kijas)	352
15.4.6. S. Romualda (Paulina Hamerla)	353
15.5. Ród Dziadków	353
15.6. Jan Dziadek	354
15.7. Polska szkoła Jana Dziadka w Mionowie (1931–1935)	355
16. Mionów dawniej	355
16.1. Bogata inicjatywa prywatna	356
16.2. Rodzina Schirmeisen (1915 r.) oraz zabudowania gospodarskie z 1915 r.	357

16.3. Przedwojenni sołtysi	357
16.4. Stróżowie nocni	357
16.5. Najwięksi gospodarze przedwojenni.	357
17. Szkoła w Mionowie przed 1945 r.	358
18. Szkoła w Mionowie po 1945 r.	359
19. OSP.....	359
20. „Wspólna”, czyli Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna w Mionowie.....	360
21. Polegli w I wojnie światowej i listy zawiadamiające o śmierci	360
22. Polegli w II wojnie światowej	364
23. Deportowani w 1945 r. przez władze sowieckie	367
24. Święte miejsca Mionowa.	367
24.1. Kapliczki	367
24.2. Krzyże przydrożne.	369
25. Spis mieszkańców Mionowa z lat 50. i 60.	372
26. Garść danych statystycznych o liczbie mieszkańców	376
27. Mionów w Roku Pańskim 2016	376
28. Mniejszość niemiecka	376
29. Stowarzyszenia, związki, organizacje w 2016 r.	377
29.1. Miejsca pracy	377
30. Plan Odnowy Miejscowości Mionów na lata 2011–2019.....	378
30.1. Działalność społeczno-kulturalna mieszkańców	378
30.2. Bogactwa wioski.	379
30.3. Analiza mocnych i słabych stron.....	380
31. Plan sytuacyjny Mionowa z 1930 r.....	381
32. Układ ulic i domów Mionowa 2013	382
Rozdział XXIII, Historia Wilkowa	383
1. Wioska własnością zakonu paulinów w Mochowie	383
2. „Księga bialskiego dekanatu” z 1719 r. o daninach Wilkowa dla proboszcza we Wierzchu .	383
3. Życie mieszkańców do 1817 r.	384
4. „Wykup” (Freikauf) w 1817 r.	385
5. Wykupienie (Ablösung) od dziesięciny w 1867 r.	386
6. Spis gospodarzy z okazji wykupienia od dziesięciny w 1867 r.	386
7. Lista ofiarodawców z Wilkowa na budowę kościoła parafialnego we Wierzchu (1896–1904).....	387
8. Spis mieszkańców Wilkowa z lat pięćdziesiątych XX w.....	389
9. Księża i zakonnice pochodzący z Wilkowa	391
9.1. Ks. Joseph Chrząszcz	391
9.2. Ks. Anton Chrząszcz	391
9.3. Ks. Proboszcz Johannes Glatzel	391
9.4. Ks. Joseph Stryczek.	391
9.5. Bracia kapłani Ignatz i Robert Grelichowie	393
9.6. Ks. dziekan Robert Grelich (brat o. Zacheusza)	395

9.7. S. Silvestra (Agata Kontny)	396
10. Znaczące osoby z Wilkowa	396
10.1. Elżbieta Ermler (1901–1986)	396
10.2. Sobota Stanisław (1879–1964)	398
11. Sołtysi	398
12. Krzyże w Wilkowie	399
13. Kapliczki w Wilkowie	402
14. Szkoła w Wilkowie	405
15. Polegli z Wilkowa podczas I wojny światowej	406
15.1. Polegli z Wilkowa podczas wojny 1939–1945/1947	408
Polegli, których rodziców lub daty i miejsca śmierci nie ustalono:	409
Ofiary wojny:	410
16. Wilków przed 1945 r.	411
17. Wilków w marcu 1945 r.	411
18. Spis mieszkańców Wilkowa	411
19. Wilków w Roku Pańskim 2013	414
19.1. Plan sytuacyjny	414
19.2. Sołtysi i członkowie Rady Sołeckiej	415
19.3. Gospodarstwa, firmy, zakłady	416
19.4. Stowarzyszenia	416
19.5. Oświata	416
20. Tragiczne perspektywy	416
Aneks	417
I Skarby naszego kościoła	418
1. Portale	418
2. Ołtarz w prezbiterium	418
3. Malowidła	420
Prezbiterium	421
Środek sklepienia przed prezbiterium	424
Na sklepieniu lewej nawy	425
Sklepienie nawy głównej	426
Dawna kaplica chrzcielna	430
4. Ambona czyli Stół Słowa Bożego	431
5. Organy i prospekt organowy	433
6. Dwa cenne obrazy	434
7. Trzyńście witraży	435
8. Figury	440
9. Ołtarz Matki Boskiej Częstochowskiej	449
10. Boczny ołtarz Matki Boskiej Fatimskiej	450
11. Stacje Drogi Krzyżowej ze szczególną historią	450
II Projekt i koszty malowania nowego kościoła	454

III Wydatki na budowę i upiększenie kościoła we Wierzchu od 1877 r. do września 1903 r.	459
I. Belegsheft zur Rechnung über den Neubau der Pfarrkirche zu Deutsch Müllmen, Archipresbyterat Zülz, zu Titel I und II.	461
II. Belegsheft zur Rechnung über den Neubau der Pfarrkirche zu Deutsch Müllmen, Archipresbyterat Zülz, zu Titel III bis VIII.	462
Belege zu Titel V Dachdecker und Klempnerarbeiten.	462
Belege zu Titel VI Tischler, Schlosser, Glaser u. Maler Arbeiten	462
Belege zu Titel VII Ausbau, Gegenstände.	463
Belege zu Titel VIII	463
IV Kapliczki Wierzchu	465
„Kapliczki” budowane z okazji procesji Bożego Ciała.	467
Krzyże we Wierzchu	468
V Statystyki parafii	469
Sakrament Bierzmowania 1867-1944.	483
Dzieci przystępujące do I Komunii św. od 1872 r.	484
VI Kronika Müllera z 1819 r.	488
§ I s. 1 O nieznanym fundatorze tejże parafii i kościoła oraz o czasie jej powstania	488
§ II s. 2 O przerwaniu szeregu własnych proboszczów, rezydujących tu na miejscu	489
§ III s. 4 O administrowaniu parafii Wierzch przez kapelanów lub administratorów	490
§ IV s. 6	491
Proboszczowie parafii Wierzch, mieszkający na miejscu	491
§ V s. 6 O obustronnym przyjaznym układzie	492
§ VI s. 9 Proboszcz Gregorius Franciscus Nawa.	493
§ VII s. 11 Proboszcz Joannes Suchan	494
§ VIII s. 17 Proboszcz Michael Gallus	498
§ IX s. 21 Proboszcz Josephus Valentinus Müller.	500
§ X s. 35 Proboszcz Michael Gitzler	509
§ XI s. 43 Proboszcz Joannes Rinke	513
§ XII s. 46 Proboszcz Laurentius Massors.	513
VII Właściciele – patronowie Wierzchu i Mionowa od 1217 r. do 1899 r.	515
VIII Słowniczek starych określeń	516

Geschichte der Dörfer Deutsch und Polnisch Müllmen

Vorwort.	518
1. Einführung	519
2. Vorzeit, schlesische Piasten und böhmisches Königreich (bis 1532).	520
2.1 Vor- und Frühgeschichte	520
2.2 Veränderungen durch die deutsche Ostsiedlung.	522
2.2.1 Deutschrechtliche Dorfgründungen.	522
2.2.2 Die Ursprünge der Müllmener Pfarrkirche.	526

2.3 Die adeligen Herren von Polnisch Müllmen	528
2.4 Hussitenkriege und Siedlungskrise	534
3. Habsburger Monarchie (1532 – 1742).....	536
3.1 Die Herrschaft Deutsch Müllmen zwischen Reformation und Gegenreformation..	536
3.2 Kirchliche Verhältnisse nach der Reformation	543
3.2.1 Dreißigjähriger Krieg und Gegenreformation	543
3.2.2 Materielle Ausstattung der Kirche um 1700	545
3.2.3 Wiedererlangung der kirchlichen Unabhängigkeit	549
3.3 Schulische Verhältnisse nach dem Dreißigjährigen Krieg	550
3.4 Gutsherrschaft und bäuerliche Abhängigkeit.....	552
3.4.1 Entstehung und Ausprägung der Gutsherrschaft	552
3.4.2 Das Karolinische Steuerkataster von 1723	554
4. Königreich Preußen (1742 – 1871)	560
4.1 Schlesische Kriege und Franzosenzeit	560
4.2 Bäuerliche Verhältnisse	563
4.2.1 Dienstablösung und Entwicklung eines freien Bauernstand	563
4.2.2 Sittenbilder von Pfarrer Johannes Chrzyszcz aus der Zeit um 1870	569
4.3 Kirchliche Verhältnisse	573
4.4 Schulwesen, Bildung und Sprache	580
5. Deutsches Reich (1870 – 1945).....	583
5.1 Das deutsche Kaiserreich	583
5.1.1 Kulturkampf und Sprachproblematik	583
5.1.2 Kirchliche Verhältnisse und Neubau der Pfarrkirche	584
5.1.3 Schulische Verhältnisse.....	587
5.2 Erster Weltkrieg und oberschlesischer Plebiszit	591
5.3 Weimarer Republik und Nationalsozialismus	593
5.3.1 Zwischen Demokratie und Diktatur.....	593
5.3.2 Kirche und Schulen	594
5.3.3 Zweiter Weltkrieg	598
6. (Volks-)Republik Polen (seit 1945)	601
6.1 Antideutsche und kirchenfeindliche Politik der Kommunisten	601
6.2 Politische und wirtschaftliche Wende seit 1989	606
Quellen- und Literaturverzeichnis	609
Literatur.....	610
Publikationen	614
Indeks osób.....	615
Indeks miejscowości	620